

MUZYKA

PRZEDMIOTOWE ZASADY OCENIANIA

Jedną z najtrudniejszych rzeczy w szkole jest ocenianie pracy i osiągnięć uczniów. To skomplikowany proces edukacyjny oraz system, którego celem jest wspomaganie pracy nauczycieli i rodziców nad mądrym wchodzeniem w życie młodego człowieka. Ocena jest potrzebna. Badania wykazały, że uczniowie pracują więcej i chętniej jeżeli ją otrzymują za swój wysiłek, chęci, zaangażowanie. To także sposób na osiągnięcie sukcesu. Stwierdzenie jest szczególnie ważne w odniesieniu do zajęć artystycznych, dlatego postawa ucznia wobec przedmiotu artystycznego, jego zainteresowanie omawianymi zagadnieniami i wysiłek wkładany w lekcje stanowią punkt wyjścia do oceniania.

Podsumowując ocena proponowana przez nauczyciela ma zadanie przede wszystkim motywować młodego człowieka do działania. Przy ocenianiu nauczyciel przedmiotu artystycznego uwzględnia różne formy aktywności ucznia, przy czym nie ocenia jego zdolności, a jedynie postępy i zaangażowanie oraz wkład pracy - **WYSIŁEK WKŁADANY W UZYSKIWANE WYNIKI I ROZWÓJ WŁASNYCH MOŻLIWOŚCI.**

Powyższe stwierdzenia są zgodne z najnowszym Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 22 lutego 2019 r. w *sprawie szczegółowych warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych* (Dz.U. 2019 poz. 373), w którym, w rozdziale 2 (Ocenianie, klasyfikowanie i promowanie uczniów w szkołach publicznych dla dzieci i młodzieży) możemy przeanalizować m.in., iż:

„§ 8.

Śródroczna i roczna opisowa ocena klasyfikacyjna z zajęć edukacyjnych, o której mowa w art. 44i ust. 1 pkt 2 i ust. 4 ustawy, uwzględnia poziom i postępy w opanowaniu przez ucznia wiadomości i umiejętności w stosunku do odpowiednio wymagań i efektów kształcenia, o których mowa w art. 44b ust. 3 ustawy, dla danego etapu edukacyjnego oraz wskazuje potrzeby rozwojowe i edukacyjne ucznia związane z przewyższaniem trudności w nauce lub rozwijaniem uzdolnień.

§ 9.

Przy ustalaniu oceny z wychowania fizycznego, zajęć technicznych, plastyki, muzyki i zajęć artystycznych należy przede wszystkim brać pod uwagę wysiłek wkładany przez ucznia w wywiązywanie się z obowiązków wynikających ze specyfiki tych zajęć.

§ 12.

Ocenianie bieżące z zajęć edukacyjnych ma na celu monitorowanie pracy ucznia oraz przekazywanie uczniowi informacji o jego osiągnięciach edukacyjnych pomagających w uczeniu się, poprzez wskazanie, co uczeń robi dobrze, co i jak wymaga poprawy oraz jak powinien dalej się uczyć.”

MUZYKA

Na przedmiocie muzyka ocenie podlegają:

1) umiejętności w zakresie:

- śpiewania;
- grania na instrumentach;
- tworzenia muzyki;
- ruchu przy muzyce;
- tworzenia wypowiedzi o muzyce, np. na temat wysłuchanych utworów;

2) wiedza o muzyce:

- zagadnienia teoretyczne – znajomość podstawowych pojęć muzycznych i umiejętność ich stosowania w wypowiedziach o muzyce;
- wiadomości o kompozytorach;

- znajomość aparatu wykonawczego muzyki wokalne i instrumentalnej (soliści, zespoły, chóry, orkiestry);
  - opanowanie zagadnień z zakresu szeroko pojętej kultury muzycznej;
- 3) postępy, zaangażowanie, wkład pracy w działania muzyczne:**
- aktywność na lekcjach wynikająca z zainteresowania przedmiotem;
  - umiejętność pracy w grupie – współpraca i wzajemna pomoc;
  - prezentacja dokonań;
  - kreatywność.

Udział w konkursach muzycznych, przeglądach piosenek, apalach i uroczystościach szkolnych i pozaszkolnych:

Za udział w konkursie muzycznym na etapie pozaszkolnym uczeń może otrzymać ocenę celującą. Za śpiew pieśni i piosenek podczas przeglądów, apeli oraz uroczystości szkolnych i pozaszkolnych uczeń może także otrzymać ocenę celującą- każdorazowo za swój występ.

Aktywność i zaangażowanie w procesie dydaktycznym

Aktywność na lekcji obejmująca udział w dyskusji, wnioskowaniu, pracą z nagraniem muzycznym, analizą dzieła muzycznego, pracą z dźwiękiem, pracą w grupie lub pracą indywidualną ucznia nauczyciel może nagrodzić plusem (+) i odnotowuje ten fakt w dzienniku. Plusy przeliczane są na ocenę cząstkową według następującej skali:

- + ocena dostateczna
- ++ ocena dobra
- +++ ocena bardzo dobra

Uczeń ma prawo nie zgodzić się na wpisanie oceny za aktywność wynikającej z ilości plusów.

- Jeżeli wiedza zaprezentowana przez ucznia wybiega znacznie poza ramy programu nauczyciel nagradza jego aktywność oceną celującą.

WYMAGANIA EDUKACYJNE OGÓLNE DO WSZYSTKICH POZIOMÓW KLAS

OCENA CELUJĄCA:

OCENĘ CELUJĄCĄ uczeń może uzyskać w dwojaki sposób:

1. Ocenę celującą (6) otrzymuje uczeń, który:

- jest zawsze aktywny, twórczy, stale poszukujący, przewyższający pomysłowością i wiedzą – która wykracza poza program nauczania – innych uczniów;
- ma wzorowo zorganizowany warsztat pracy,
- inicjuje różnorodne zadania, projekty muzyczne;
- zdobywa dodatkową wiedzę, korzystając z różnych źródeł informacji. Jego; śpiewanie, gra na instrumentach charakteryzuje się indywidualizmem, zaangażowaniem, ciekawą interpretacją. Uczeń umie zaśpiewać a'capella i z akompaniamentem piosenki z podręcznika oraz spoza niego wzorowo intonacyjnie oraz dykcyjnie;
- potrafi zagrać melodie przewidziane w podręczniku/ materiałach podanych przez nauczyciela oraz inne proste melodie na flecie podłużnym, fłażolecie, dzwoneczkach (metalofonach, ksylofonach), keyboardzie/ pianinie często a'vista;
- opanował umiejętność łączenia wiedzy z zakresu muzyki z wiadomościami z innych przedmiotów;
- sprawnie posługuje się zdobytymi wiadomościami w praktycznych i teoretycznych zadaniach muzycznych;
- potrafi samodzielnie formułować pytania i rozwiązywać problemy muzyczne;
- zawsze jest przygotowany do lekcji, odrabia zadane prace domowe;
- jest wzorowym słuchaczem koncertów muzycznych (uczestniczy w życiu kulturalnym poprzez udział w koncertach (np. Filharmonii Dolnośląskiej), przygotowuje recenzje);

- opanował pełny zakres wiadomości i umiejętności przewidzianych w realizowanym programie nauczania;

2. Ocenę tę może również otrzymać uczeń, który spełnia wymogi odpowiadające ocenie bardzo dobrej, ale reprezentował z powodzeniem szkołę np. w konkursach przedmiotowych, festiwalach, koncertach itp. Uczeń ten angażuje się w życie artystyczne klasy i szkoły, wykazuje szerokie zainteresowanie muzyką uczęszczając na dodatkowe zajęcia pozalekcyjne w szkole – jest ich aktywnym członkiem.

OCENĘ BARDZO DOBRĄ otrzymuje uczeń, który jest zawsze przygotowany do lekcji, posiada pełną wiedzę z zakresu programu nauczania i potrafi ją wykorzystać w dowolnym momencie. Takie dziecko chętnie pracuje, stara się uzyskać jak najlepszy efekt. Cechuje je pilność, zaangażowanie, staranie się o zdobycie wiedzy i własny rozwój. Ponadto:

- wykazuje aktywną postawę w pracach indywidualnych i zespołowych;
- wyróżniająco wywiązuje się z wszelkich zadań i powierzonych mu ról;
- uzyskuje bardzo dobre i dobre oceny cząstkowe;
- starannie wykonuje wszystkie ćwiczenia muzyczne;
- potrafi obronić swój pogląd i postawę twórczą;
- korzysta z różnych źródeł informacji;
- na lekcjach jest bardzo aktywny i zdyscyplinowany;
- potrafi zagrać większość melodii przewidzianych w programie nauczania na flażolecie;
- umie zaśpiewać z akompaniamentem większość piosenek przewidzianych w programie nauczania;
- jest uważnym słuchaczem koncertów muzycznych.

OCENĘ DOBRĄ otrzymuje uczeń, który opanował zakres programowy wiedzy i umiejętności w stopniu średnim. Nie zawsze posiada wystarczającą wiedzę pozwalającą na wykonanie określonego zadania. Chociaż stać go na to, nie zawsze chce dokładać starań, aby efekt jego pracy był lepszy. Niechętnie poszukuje nowych rozwiązań. Cechuje go poprzestawanie tylko na dobrym efekcie starań, a także:

- zwykle pracuje systematycznie i efektywnie, indywidualnie i w grupie;
- poprawnie formułuje wnioski i udaje mu się bronić swych poglądów;
- odpowiednio wywiązuje się z części zadań i powierzonych mu ról;
- najczęściej uzyskuje dobre oceny cząstkowe;
- potrafi zagrać kilka melodii oraz akompaniamentów do piosenek na flażolecie;
- umie zaśpiewać z akompaniamentem pieśni jednogłosowe poprawnie pod względem muzycznym;
- na lekcjach jest aktywny i zdyscyplinowany;
- odrabia prace domowe;
- jest uważnym słuchaczem koncertów muzycznych.

OCENĘ DOSTATECZNĄ otrzymuje uczeń, który opanował zakres wiedzy i umiejętności w stopniu poprawnym, który posiada wiedzę nieusystematyzowaną z lukami, niechętnie muzykuje i objawia aktywność. Wkłada przy tym minimum wysiłków. Zadowolona go fakt wykonania pracy a nie jej jakość oraz:

- rzadko uczestniczy w dyskusjach i pracach zespołowo – grupowych;
- czasami poprawnie formułuje wnioski;
- ma problemy z obroną swoich poglądów;
- najczęściej uzyskuje dostateczne oceny cząstkowe;

- nie dąży do pogłębienia i usystematyzowania wiedzy;
- jest w stanie wykonać proste ćwiczenie przy pomocy nauczyciela;
- potrafi zagrać na instrumencie melodycznym gamę i najprostsze utwory przewidziane w programie nauczania;
- umie zaśpiewać z akompaniamentem najprostsze piosenki przewidziane w programie nauczania;
- odrabia proste prace domowe;
- potrafi się skupić podczas słuchania koncertów muzycznych.

OCENĘ DOPUSZCZAJĄCĄ otrzymuje uczeń, który opanował zakres wiedzy i umiejętności na poziomie elementarnym, a także:

- nie pracuje systematycznie i niezbyt chętnie podejmuje działania;
- biernie uczestniczy w dyskusjach;
- niestarannie wykonuje ćwiczenia;
- nie formułuje własnych wniosków;
- jest w stanie wykonać proste ćwiczenie przy pomocy nauczyciela;
- potrafi zagrać na instrumencie melodycznym najprostsze utwory przewidziane w programie nauczania;
- umie zaśpiewać z akompaniamentem najprostsze piosenki przewidziane w programie nauczania;
- odrabia niektóre proste prace domowe;
- nie przeszkadza innym słuchaczom podczas koncertów muzycznych.

OCENĘ NIEDOSTATECZNĄ otrzymuje uczeń, który nawet w stopniu elementarnym nie opanował materiału i nie nabył umiejętności wskazanych w programie nauczania oraz:

- nie wykazuje zainteresowania przedmiotem;
- nie bierze udziału w działaniach twórczych;
- nie jest w stanie wykonać prostych ćwiczeń nawet przy pomocy nauczyciela;
- nie potrafi grać na żadnym instrumencie melodycznym;
- ma duże trudności z zaśpiewaniem jakiegokolwiek piosenki;
- nie prowadzi zeszytu przedmiotowego;
- nie wykazuje żadnej chęci do poprawy swojej oceny- nie ma ochoty nauczenia się czegokolwiek, nadrobienia braków, poprawienia ocen.

Ocena ta nie wynika z możliwości czy braku uzdolnień ucznia, lecz z całkowitej niechęci do przedmiotu oraz pracy/ zaangażowania na nim. Ocenę niedostateczną uczeń otrzymuje tylko w sytuacjach wyjątkowych.

KRYTERIA OCENIANIA UCZNIÓW

O SPECJALNYCH POTRZEBACH EDUKACYJNYCH

Odwołując się do najnowszego Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 22 lutego 2019 r. w *sprawie szczegółowych warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych* (Dz.U. 2019 poz. 373), w którym, w rozdziale 2 (Ocenianie, klasyfikowanie i promowanie uczniów w szkołach publicznych dla dzieci i młodzieży) czytamy w § 2:

„Wymagania edukacyjne, o których mowa w art. 44b ust. 8 pkt 1 ustawy z dnia 7.09.1991 o systemie oświaty, dostosowuje się do indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia:

- 1) posiadającego orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego – na podstawie tego orzeczenia oraz ustaleń zawartych w indywidualnym programie edukacyjno- terapeutycznym;
- 2) posiadającego orzeczenie o potrzebie indywidualnego nauczania – na podstawie tego orzeczenia;
- 3) posiadającego opinię poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym poradni specjalistycznej, o specyficznych trudnościach w uczeniu się lub inną opinię poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym poradni specjalistycznej, wskazującą na potrzebę takiego dostosowania – na podstawie tej opinii;
- 4) nieposiadającego orzeczenia lub opinii wymienionych w pkt 1–3, który jest objęty pomocą psychologiczno-pedagogiczną w szkole – na podstawie rozpoznania indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz indywidualnych możliwości psychofizycznych ucznia dokonanego przez nauczycieli i specjalistów.”

Nauczyciel po rozpoznaniu możliwości i ograniczeń dziecka ma obowiązek stworzyć prawidłowe warunki edukacyjne na swoich zajęciach. Dostosowuje metody i formy pracy z dzieckiem do jego potrzeb uwarunkowanych dysfunkcjami czy sytuacją społeczną. Wiąże się to np. z następującymi działaniami:

- dostosowaniem sposobu komunikowania się z uczniem
- dzieleniem materiału nauczania na mniejsze partie, zmniejszeniem liczby zadań do wykonania, zwiększeniem liczby ćwiczeń i powtórzeń materiału;
- wydłużeniem czasu pracy
- zachowaniem właściwego dystansu
- zastosowaniem dodatkowych środków dydaktycznych i środków technicznych
- zmianą form aktywności
- częstym odwoływaniem się do konkretnego obrazu;
- stosowaniem metody pogłębienia – umożliwieniem poznawania wielozmysłowego;
- dostosowaniem liczby bodźców związanych z procesem nauczania
- stosowaniem zróżnicowanych kart zadań do samodzielnego rozwiązania
- powtarzaniem reguł obowiązujących w klasie oraz jasnym wyznaczeniem granic i egzekwowaniem ich przestrzegania.

Należy podkreślić, iż postawa ucznia wobec przedmiotu artystycznego, jego zainteresowanie omawianymi zagadnieniami i wysiłek wkładany w lekcje stanowią punkt wyjścia do oceniania. Nauczyciel nie ocenia zdolności młodego człowieka, lecz WYSIŁEK WKŁADANY w uzyskiwane wyniki i rozwój własnych możliwości. (Uczniowie ze specyficznymi potrzebami edukacyjnymi niekiedy wykazują zdolności przewyższające możliwości innych uczniów).

Uczeń posiadał wiedzę i umiejętności wykraczające poza zindywidualizowany (dostosowany do jego potrzeb psychofizycznych) program bądź plan. Biegle posługuje się zdobytymi wiadomościami w rozwiązywaniu problemów teoretycznych lub praktycznych Samodzielnie rozwija własne zainteresowania. Osiąga sukcesy w konkursach, przeglądach przedmiotowych.	OCENA 6
Uczeń opanował pełny zakres wiadomości i umiejętności zawartych w zindywidualizowanym (dostosowanym do jego potrzeb psychofizycznych) programie bądź planie, wykazuje duże zainteresowanie nauką, potrafi w praktyce posługiwać się zdobytymi wiadomościami. Jest aktywny na zajęciach, chętnie współdziała w grupie, przejawia inicjatywę, pomysłowość w rozwiązywaniu problemów. Pracuje systematycznie i wytrwale.	OCENA 5
Uczeń opanował wiadomości i umiejętności zawarte w zindywidualizowanym (dostosowanym do jego potrzeb psychofizycznych) programie bądź planie, sprawnie posługuje się zdobytymi wiadomościami i umiejętnościami, samodzielnie podejmuje próby rozwiązywania problemów i potrafi je zastosować w praktyce. Polecenia i zadania z reguły wykonuje poprawnie, wykazuje zainteresowanie wiedzą. Pracuje systematycznie.	OCENA 4
Uczeń opanował podstawowe treści zawarte w zindywidualizowanym (dostosowanym do jego potrzeb psychofizycznych) programie bądź planie, rozwiązuje typowe zadania o średnim stopniu trudności. Wymaga częstej pomocy ze strony nauczyciela. Popelnia wiele błędów, wykonuje czynności odtwórcze. Stara się pracować systematycznie.	OCENA 3
Uczeń w ograniczonym zakresie opanował podstawowe wiadomości i umiejętności zawarte w zindywidualizowanym (dostosowanym do jego potrzeb psychofizycznych) programie bądź planie. Jest bierny i mało samodzielny, wymaga ciągłej kontroli, pomocy, często zachęty ze strony nauczyciela. Popelnia liczne błędy w trakcie rozwiązywania zadań, problemów o niewielkim stopniu trudności.	OCENA 2
Uczeń nie opanował podstawowych wiadomości i umiejętności zawartych w zindywidualizowanym (dostosowanym do jego potrzeb psychofizycznych) programie bądź planie. Jest bierny i niesamodzielny. Nie jest w stanie nawet przy pomocy nauczyciela rozwiązywać zadania o niewielkim, elementarnym stopniu trudności. Ocena ta nie wynika z możliwości czy braku uzdolnień ucznia, lecz z całkowitej niechęci do przedmiotu oraz pracy/ zaangażowania na nim. Ocena niedostateczną uczeń otrzymuje tylko w sytuacjach wyjątkowych.	OCENA 1

- Udział w konkursach, aktywność i zaangażowanie w procesie dydaktycznym jest oceniana tak samo jak w przypadku dzieci bez dysfunkcji.
- Wobec uczniów, którzy posiadają opinię lub orzeczenie z PPP stosuje się indywidualne kryteria oceny zgodne z zaleceniami poradni.

SPOSOBY SPRAWDZANIA UMIEJĘTNOŚCI I WIADOMOŚCI UCZNIÓW NA LEKCJACH MUZYKI:

Obszary i sposoby sprawdzania wiedzy i umiejętności	Zasady i kryteria oceniania
<p>I. Sprawdzanie opanowania melodii i tekstu piosenek poprzez:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Śpiewanie solo piosenki lub jej fragmentu 2. Śpiewanie w małych grupach, utworzonych z dwóch do czterech uczniów 	<p><u>Oceniając śpiew, bierze się pod uwagę:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ poprawność intonacyjną ➤ poprawność rytmiczną ➤ dykcję, ➤ artykulację ➤ poprawność oddechową ➤ odpowiednią dynamikę ➤ tempo wykonania utworu ➤ interpretacją wokalną ➤ ogólny wyraz artystyczny piosenki ➤ uczeń winien zaśpiewać na ocenę minimum 2 piosenki w ciągu semestru <ul style="list-style-type: none"> ➤ Ocena <i>celujący</i>: śpiew solo na pamięć, intonacja bezbłędna ➤ Ocena <i>bardzo dobry</i>: śpiew solo, na pamięć, pojedyncze, przypadkowe, nieprecyzyjnie zaśpiewane dźwięki ➤ Ocena <i>dobry</i>: śpiew w grupach 2 osobowych, na ogół utrzymywanie się w tonacji, ale rozchwiane interwały ➤ Ocena <i>dostateczny</i>: śpiew w grupach 3-4 osobowych, liczne zmiany tonacji, chwiejne interwały <p>UWAGA ! Podjęcie próby śpiewania gwarantuje uczniowi ocenę dostateczną.</p>
<p>II. Sprawdzanie zakresu opanowanej wiedzy o muzyce poprzez:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Wypowiedzi uczniów w trakcie dyskusji oraz w związku ze słuchaniem muzyki dotyczącej analizy dzieła muzycznego 2. Muzyczne ćwiczenia, zagadki, quizy, rebusy 3. Samodzielną pracę uczniów, np. przygotowanie materiałów do określonego tematu lekcji 	<p>W ciągu roku szkolnego sprawdzana jest wiedza i umiejętności w sposób praktyczny. Jeśli nauczyciel zastosuje test/ sprawdzian umiejętności i wiadomości to odbywa się on:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ po uprzednim powtórzeniu materiału ➤ z tygodniowym poinformowaniem o sprawdzianie i jego formie ➤ odbywa się w formie pisemnego sprawdzianu (jeśli zajdzie potrzeba w formie ustnej) ➤ uczeń nieobecny na sprawdzianie zalicza go w czasie wyznaczonym przez nauczyciela ➤ sprawdzoną w ciągu 2-tygodni pracę uczeń otrzymuje do wglądu <p>Uczeń powinien 1 raz w semestrze dokonać analizy dzieła muzycznego. <u>Oceniając analizę dzieła muzycznego zwraca się uwagę na:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ zaangażowanie i skupienie w czasie słuchania muzyki ➤ odróżnianie budowy formalnej słuchanych utworów: AB, ABA. Rondo, wariacja ➤ rozpoznawanie brzmienia instrumentów muzycznych odróżnianie faktury i budowy strukturalnej utworu muzycznego

	➤ rozpoznawanie w słuchanych utworach polskich tańców narodowych.
III. Aktywność na lekcjach.	Oceniane przez „+”. Za trzy „+” wystawiana jest ocena <i>bardzo dobry</i> .
IV. Zeszyt przedmiotowy.	Raz w semestrze oceniana będzie estetyka prowadzenia zeszytu.
V. Zaprezentowanie swoich umiejętności wokalnie – instrumentalnych na uroczystościach szkolnych.	Za udział w uroczystościach szkolnych: <ul style="list-style-type: none"> ➤ koncertach muzycznych, ➤ apelach, ➤ konkursach itp. uczeń otrzymuje ocenę cząstkową <i>celujący</i> .

UWAGA! Uczeń z uszkodzonym słuchem (w zależności jaki jest to rodzaj uszkodzenia) nie jest w stanie realizować wielu punktów założonych w tabelce powyżej. Dotyczy to w szczególności **śpiewu** wysokościowego czy też **percepcji muzyki**. Tu oceniać będziemy jego wkład i wysiłek włożony w ćwiczenia mowy i umiejętność odwzorowania schematów rytmicznych podanych albo w formie ruchowej lub innej wizualnej, gdzie wzrok jest w stanie wspomóc wykonanie zadania.

Uczeń niepełnosprawny (w zależności od dysfunkcji) może być zwolniony z nauki gry na wprowadzonym instrumencie.